

Izglītības iespējas bērnu ar uzvedības traucējumiem vecākiem godīgai ceļošanai

RTA

Saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes (2018.) datiem bērnu ar īpašām vajadzībām skaits Latvijā pieaug ar katru gadu: 2010. gadā bija 7859 bērni invalīdi, savukārt 2017. gadā reģistrēti 8153 bērni ar īpašām vajadzībām, no kuras aptuveni 95% dzīvo ģimenēs. Pēc tam, kad bērnam tiek noteikta invaliditāte, vecāki cenšas pielāgoties situācijai, mācoties pielāgoties un veicināt bērna attīstību neatkarīgi no invaliditātes. Tomēr vecāki bieži jūtas nedroši un nav pārliecināti par savām spējām apmierināt bērna fiziskās, psiholoģiskās un izglītības vajadzības.

Bērnu ar speciālām vajadzībām vecākiem raksturīga bērna hiperaprūpe un slēpšana no sabiedrības, neapmeklējot publiskās vietas, tādējādi liedzot bērnam daudzveidīgus sociālos iesaļos. Šādā gadījumā bērns attīstās lēni, nejūtas mierīgs un drošs, viņš ir noslēgts, nav pārliecināts par sevi. Situācijā, kad bērnu ar speciālām vajadzībām vecāki uzskata, ka ir vainīgi bērna veselības problēmās, viņi mēdz izmantot nesapratīgas, bieži radikālas ārstēšanas metodes, kuras var kaitēt bērna veselībai un attīstībai.

Pētnieki (Hill, 2001; Reio, Fornes, 2011, Lundahl, Risser, & Lovejoy, 2006) savos pētījumos ir secinājuši, ka bērnu ar īpašām vajadzībām vecākiem ir nepieciešamas augstākas zināšanas un prasmes īpašu bērnu attīstībā un ka šie vecāki bieži vien izjust nepieciešamību pēc sociālā atbalsta, kas pieejams ne tikai klātienē, bet arī attālināti (e-vidē), tādējādi sniedzot vecākiem zināšanas, izpratni un prasmes, kas nepieciešamas nedrošības pārvarēšanai un novēršanai, sniedzot atbalstu un vecāku spriedzes pārvarēšanu bērna ar īpašām vajadzībām attīstības veicināšana.

Pasaulē arvien straujāk notiek izglītības vides digitalizācija, kas nosaka dažādu digitālo mācību līdzekļu, informācijas tehnoloģiju, sociālo tīklu, mācīšanās platformu izmantošanu mācību procesā. Informācijas tehnoloģijas un digitālie rīki tiek izmantoti lai atrastu informāciju, to apkopotu un prezentēt. Tās lieto savstarpējai saziņai, datu iegūšanai un apstrādāšanai, kā arī, jaunu zināšanu radīšanai.

21. gadsimtam ir raksturīgas plašas iespējas informācijas piekļuvei, izmantojot daudzveidīgas tehnoloģijas. Šī gadsimta izglītība tiek balstīta uz trim pedagoģiskiem principiem personalizāciju, līdzdalību un produktivitāti. Zinātnieku pētījumi rāda, ka tehnoloģiju pielietojums izglītībā maina mācīšanās procesu gan psiholoģiski, gan sociāli (Prensky, 2001). Prasmīgi lietojot tehnoloģijas ir iespējams atvieglot mācīšanās darbību, tomēr indivīdu prasme lietot informācijas tehnoloģijas, meklēt, atrast un analizēt informāciju joprojām ir nepietiekama.

Digitālā mācīšanās notiek daudzos veidos, kas tiek uzskatīti par instrumentiem un stratēģijām izglītības mērķu sasniegšanai. Pamata līmenī tā ietver tiešsaistes rīkus un resursus mācību klasēs, hibrīdas un jauktas programmas, kas apvieno mācības tiešsaistē un uz vietas, kā arī tiešsaistes skolas. (Watson, 2019)

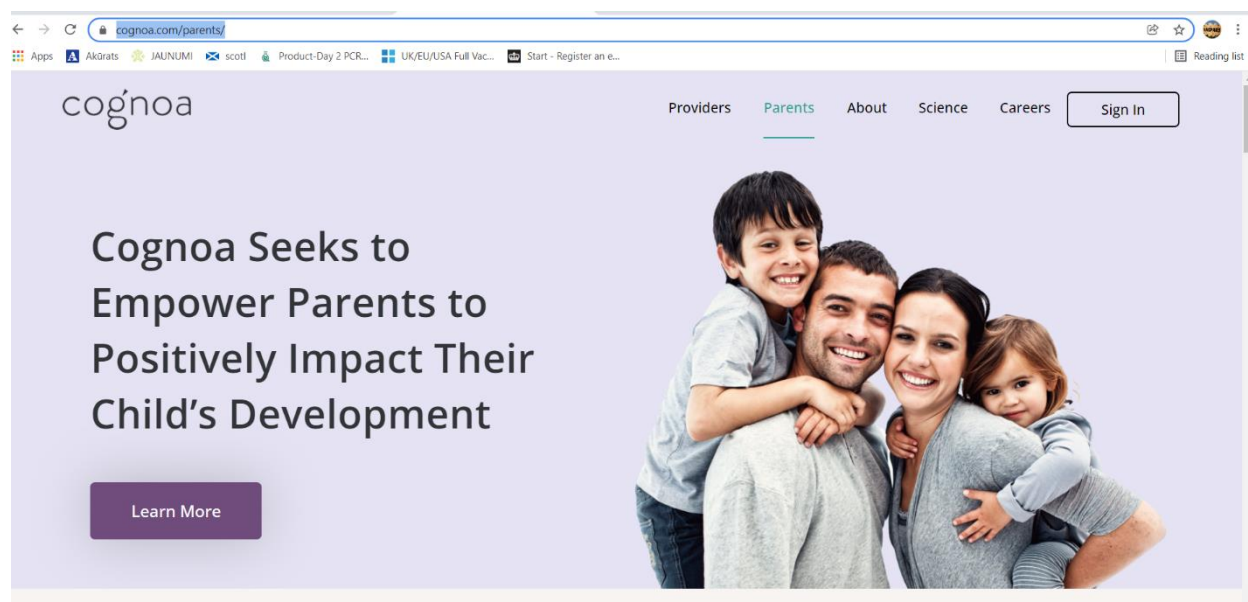
Nacionālās Zinātņu, Inženierzinātņu un Medicīnas akadēmijas (NASEM, 2016) atzīmē, ka izglītība vecākiem ar bērniem ar īpašām vajadzībām ir balstīta uz šādiem aspektiem:

Sociālās mācīšanās teorija. Mācību procesā tiek uzsvērtas pozitīvas uzvedības veicināšana attiecībās starp vecākiem un viņu bērniem. Vecāki mācās saprast un reaģēt uz sava bērna mājieniem un pievērst lielāku uzmanību bērna vajadzībām. Rezultātā bērnu ar īpašām vajadzībām veselības un uzvedības uzlabošana var veicināt vecāku pozitīvu attieksmi, kā arī mazināt vecāku stresu un palielināt vecāku ieguldījumu speciālo vajadzību bērnu attīstībā.

Uz prasmēm balstīta iejaukšanās pieeja. Dažādu veselības problēmu risināšanas prasmju apgūšana var palīdzēt uzlabot bērnu ar īpašām vajadzībām uzvedību, attiecības starp vecākiem un bērniem, kā arī mazināt stresu (piemēram, bērnu vecākiem ar īpašām vajadzībām māca, kā uzlabot drošību mājās vai atpazīt traumas simptomus un reaģēt uz tiem).

Mācības un konsultācijas. Mācību mērķis bērniem ar īpašām vajadzībām ir palīdzēt ģimenēm labāk izprast bērna emocijas un vajadzības, uzlabot saikni starp vecākiem un bērnu, kā arī uzlabot bērna uzvedību un stabilitāti.

Diemžēl latviešu valodā digitālo rīku, kas var palīdzēt bērnu ar speciālām vajadzībām vecākiem, pagaidām nav daudz, bet ir atsevišķi atbalsta pakalpojumi, kurus piedāvā pašvaldības, kā arī vecāku forumi. Savukārt angļu valodā ir pieejami vairāki rīki, piemēram, “Cognoa” - ir veselības aprūpes kompānija, kas novērtē un atbalsta bērnu attīstību. Šo lietotni var izmantot kā bezmaksas novērtēšanas rīku. Ja vecākiem ir jautājumi vai šaubas par bērna attīstību, var aizpildīt anketu vai uzņemt īsu video, kurā parādīta bērna dabiskā uzvedība mājās. Pēc tam šie dati tiek nosūtīti ekspertiem, lai tos analizētu un sniegtu atsauksmes un ieteikumus. Lai gan tas joprojām nevar aizstāt pilna mēroga novērtējumu, Kognoa ir izrādījies diezgan efektīvs, diagnosticējot bērnus, kas jaunāki par 13 mēnešiem. (Cognoa, 2020)

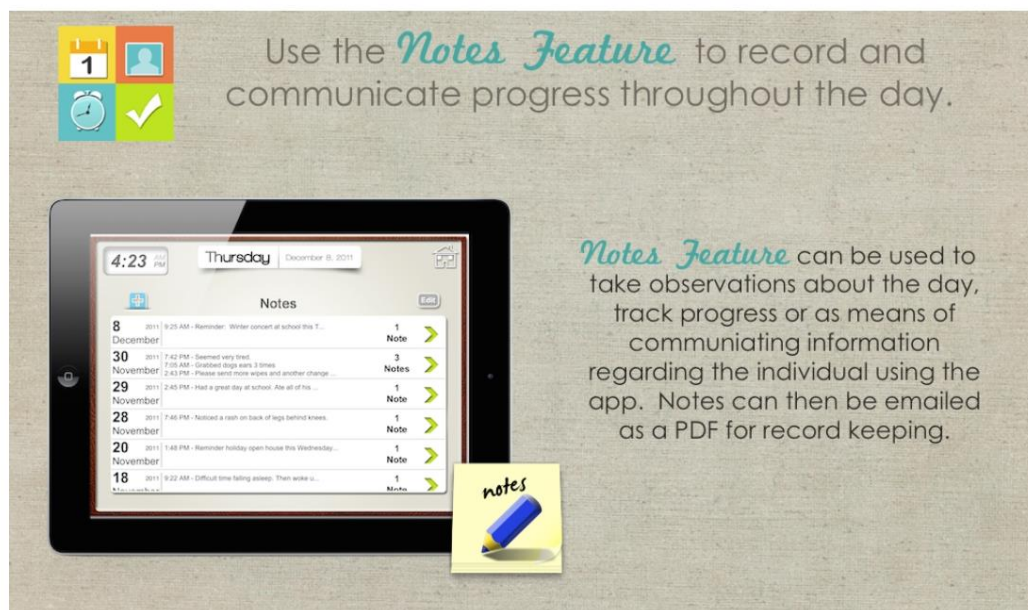

Cognoa mājas lapa (<https://cognoa.com/parents/>)

Bērnu ar speciālām vajadzībām vecāki secina, ka ļoti noderīga programma ir nedēļas grafika vizualizētājs jeb “Visual Schedule Planner” <https://www.goodkarmaapplications.com/visual-schedule-planner1.html>, kura mērķis ir nodrošināt strukturētu vidi bērniem un pieaugušajiem ar

trauksmi, autiskā spektra traucējumiem, gūtiem smadzeņu ievainojumiem, mācīšanās izaicinājumiem, dzirdes apstrādes traucējumiem un citām īpašām vajadzībām, vizuāli attēlojot savu dienu, gaidāmo nedēļu vai mēnesi. Šāda palīdzība bērniem parasti ir ļoti izdevīga, palīdzot videomodelēšanas procesā apgūt svarīgas prasmes, piemēram, personīgo higiēnu, uzvedību viesnīcā vai sabiedriskajā transportā u.c. (atbilstošu video var saistīt ar katru plānotāja pasākumu).

HOME OUR APPS FAQ ABOUT US BLOG CONTACT US

Use the *Notes Feature* to record and communicate progress throughout the day.

Notes Feature can be used to take observations about the day, track progress or as means of communicating information regarding the individual using the app. Notes can then be emailed as a PDF for record keeping.

Date	Time	Event	Notes
8 December	9:25 AM	Reminder: Winter concert at school this T...	1 Note
30 November	7:42 PM	Seemed very tired.	3 Notes
29 November	2:05 AM	Grasped legs and 3 times.	
29 November	2:43 PM	Phone sent more notes and another change.	
29 November	2:45 PM	Had a great day at school. All of his...	1 Note
28 November	7:46 PM	Noticed a rash on back of legs behind knees.	1 Note
20 November	1:48 PM	Reminder holiday open house this Wednesday...	1 Note
18 November	9:22 AM	Difficult time falling asleep. Then woke u...	1 Note

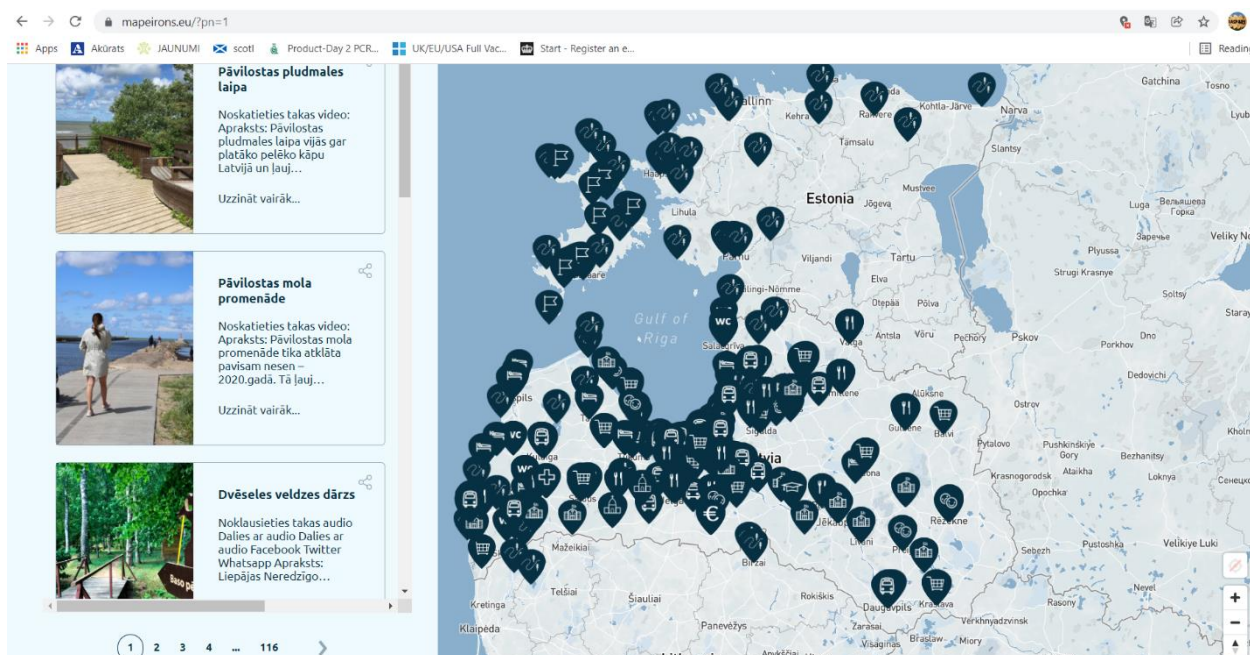
About

Programma “Visual Schedule Planner” <https://www.goodkarmaapplications.com/visual-schedule-planner1.html>

Izmantojot mobilās ierīces ikdienā, bērni kopā ar vecākiem apgūst pozitīvas uz savstarpējo cieņu balstītas sadarbības prasmes, kas ir noteicošais faktors, lai bērnu ar speciālām vajadzībām vecāki varētu labāk izprast bērnu vajadzības un spētu palīdzēt apgūt nepieciešamās prasmes. Mūsdienās, strauji attīstoties digitālajām tehnoloģijām, ir izveidotas daudzas mobilo ierīču aplikācijas, kas orientētas uz bērnu ar speciālām vajadzībām vajadzību nodrošināšanu un problēmu risināšanu, kā arī ir izveidoti maršruti Latvijā, kurus var izmantot cilvēki ar speciālām vajadzībām.

Mājas lapā “Mapeirons” ir pieejama informācija par pieejamām vietām ne tikai Latvijā, bet arī citās valstīs.

Latvijas invalīdu biedrības “Apeirons” veidotā vides pieejamības karte (<https://mapeirons.eu/?pn=1>)

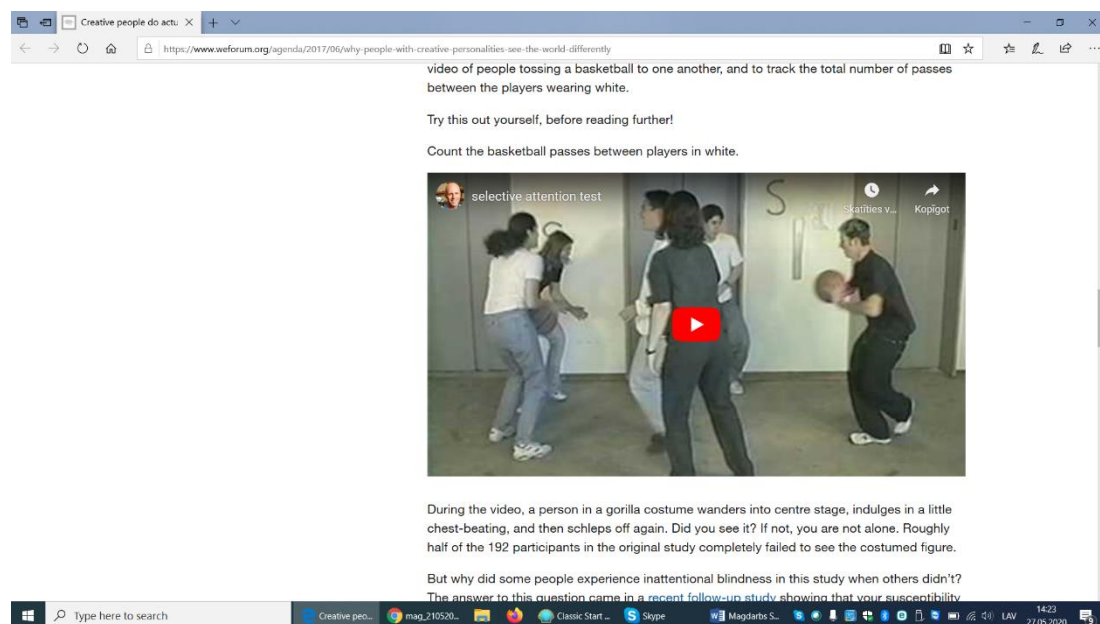
Bērnu ar uzvedības traucējumiem integrācija sabiedrībā, kas veicina veiksmīgu ceļojumu norisi

Bērnu uzvedības traucējumi un saskarsmes grūtības visbiežāk izpaužas:

1. Destruktīvā saskarsmē (agresīvā, citus bērnus un/vai pieaugušos apdraudošā uzvedībā),
2. Destruktīvā uzvedībā (vardarbībā pret dzīvniekiem, sveša īpašuma piesavināšanās, bojāšanā vai iznīcināšanā u.c.),
3. Izaicinošā saskarsmē (opozicionārā uzvedībā, atklāti atsakoties ievērot noteikumus vai pamatotas vecāku un citu pieaugušo prasības, tīši kaitinot citus, provocējot konfliktus u.c.),
4. Noteikumu neievērošanā (necenzētu vārdu lietošanā, noteikumu un prasību neievērošanā, klaiņošanā, apreibinošu vielu lietošanā, skolas kavēšanā u.c.),
5. Nepietiekamā uzvedības un saskarsmes pašregulācijā (nespējā mainīt domas, izjūtas vai darbības, lai sasniegtu nozīmīgus mērķus, nespējā pretoties pēkšņam uzbudinājumam vai nevēlamām dziņām, impulsivitātē un nespējā ilgstoši koncentrēties.

Bērna uzvedības problēmu un saskarsmes grūtību novērtēšanas pamatā ir bērna uzvedības novērošana. Bērna uzvedības problēmas nav iespējams novērtēt objektīvi, izmantojot stingrus kvantitatīvus rādītājus, jo bērna uzvedības nevēlamās izpausmes ir individuālas, atkarīgas no konteksta, savukārt uzvedības novērojumu interpretāciju ietekmē novērotāja pieredze un attiecības ar novērojamo bērnu.

Sadarbības prasmju veicināšanai, bērnu ar speciālām vajadzībām vecākiem var tikt izmantots video, pēc kura noskatīšanās jāatbild uz jautājumiem.

Kadrs no video (<https://www.weforum.org/agenda/2017/06/why-people-with-creative-personalities-see-the-world-differently>)

Video paralēli notiek vairākas darbības, kas ļauj secināt, ka darbā ar bērniem ar speciālām vajadzībām šādu daudzumu aktivitāšu izmantot nav iespējams. Kursu dalībnieki izteica viedokli, ka viņu bērniem ir svarīga savstarpēja sadarbība ne tikai mājās, bet arī sabiedrībā, arī sociālajos tīklos. Ņemot vērā esošo situāciju ar COVID-19 izplatību, arī citi bērni šobrīd mācās no mājām un sabiedriskajās vietās nesatiekas, tāpēc īpaši attīstās sadarbība un komunikācija digitālajā vidē, kas bērniem ar īpašām vajadzībām ļauj justies vienlīdz sociāli aktīviem.

Bērna atbalsta sniegšanā iesaistītie sadarbības tīkla dalībnieki (indivīdi, grupas, organizācijas) kopā ar visām tīklā esošajām savstarpējām attiecībām veido sadarbības tīkla struktūru Latvijā.

Sadarbības tīkla struktūra Latvijā

Latvijā darbojas vairākas vecāku biedrības, asociācijas, kur var saņemt palīdzību, informāciju, kur var vienkārši izrunāties par savām sāpēm un saprast, ka neesi viens un kopā risināt problēmas ir daudz vieglāk.

Bērni ar autisma spektru ir atkarīgi no konkrēta dienas režīma un izrāda nepatiku un protestu pret izmaiņām. Viņiem ir tieksme nodarboties ar vienu un to pašu darbību, kas raksturojama kā uzmācīga interese, piemēram, priekšmetus, sīkas lietas liek rindas kārtībā, dažkārt pēc noteiktas secības, lieluma, krāsas, formas. Ir vērojama interese par kādu objektu vai priekšmetu, skaitļiem, ķermeņa daļu. Var būt atkarība no kādas lietas, no kuras nevar šķirties un vienmēr tiek nēsāta līdzī. Tas bieži apgrūtina ceļojumu ar šādu bērnu.

Šādu situāciju risināšanai speciālisti iesaka izmantot sensorās integrācijas terapiju.

Sensorā integrācija ir:

- dinamisks process, kas ļauj bērnam ietekmēt notikumus un pielāgoties tiem pastāvīgi mainīgā vidē;
- Ienākošā informācija tiek apstrādāta ar dažādu intensitāti un nozīmi;
- Uzdevumi tiek veidoti tāpat kā ikdienas dzīve, kas prasa virkni arvien sarežģītāku, pielāgotu reakciju, kuras pamatā ir maņu uztvere;
- Pozitīva pieredze, palīdz veidot bērna izaugsmi un attīstību un veicina turpmāku komunikācijas attīstību.

Ikvienai situācijai ir risinājums. Svarīga ir sagatavošanās un pārliecība par saviem spēkiem. Ieteicams rūpīgi pārskatīt ceļojuma maršrutu, galamērķi un pārdomāt tehnisko palīdzību. Garākam ceļojumam ir jāgatavojas laikus un ir jāizplāno visas nianšes.

Papildus literatūra

METODISKIE IETEIKUMI ATBALSTA GRUPĀM ATBALSTA GRUPU DARBS BĒRNU UN JAUNIEŠU AR SPECIĀLĀM VAJADZĪBĀM UN RISKĀ GRUPU INTEGRĀCIJAI http://iic.lv/wp-content/uploads/2017/08/Metodiskie_ieteikumi.pdf

Diagnosticēšanas materiāls bērnu uzvedības traucējumu un saskarsmes grūtību diagnosticēšanai speciālistiem, kas iesaistīti atbalsta sniegšanā bērniem ar uzvedības traucējumiem un saskarsmes grūtībām izglītības iestādēs, aprūpes iestādēs, bāriņtiesās un pašvaldību iestādēs <https://www.bti.gov.lv/lv/media/900/download>

Sadarbības tīkls konsultatīvā atbalsta sniegšanai bērniem ar saskarsmes grūtībām un uzvedības traucējumiem. <https://www.bti.gov.lv/lv/media/909/download>

Metodoloģija bērnu ar uzvedības traucējumiem un saskarsmes grūtībām agresijas un vardarbības mazināšanai un sociālās iekļaušanas veicināšanai <https://www.bti.gov.lv/lv/media/985/download>

Informatīvs materiāls vecākiem, kas audzina bērnus ar autisma spektru <https://registri.visc.gov.lv/specizglitiba/dokumenti/metmat/esfpr/VISC%202.4%20-%20informativs%20materials%20vecakiem%20-%20autisms.pdf>

Kustību rotaļas sekmīgai adaptācijai Rotaļas ar klaunu Klāvu ...<https://e-biblioteka.liepu.lv/magazine/download>

12 Ways to Support Families of Students with Disabilities <https://blog.brookespublishing.com/12-ways-to-support-families-of-students-with-disabilities/>

Supporting Parents with Disabilities and Their Families in the Community <https://www.ncd.gov/publications/2012/Sep272012/Ch13>

Supporting Families with Children with Disabilities https://gucchd.georgetown.edu/products/SCWD_2FCD.pdf

The Family Support Program houses the Family Support Network™ of North Carolina University Office <https://www.ipfcc.org/bestpractices/profile-vidant.html>

North Carolina Down Syndrome Alliance <https://www.ncdsalliance.org/>

Child and Family agency <https://www.tusla.ie/>

Austrālija - palīdzība ģimenēm ar bērniem ar autismu vai citiem traucējumiem. <https://raisingchildren.net.au/grown-ups/services-support/services-families/disability-services-family>

Best Special Needs Apps for Kids <https://www.educationalappstore.com/best-apps/5-best-apps-for-special-educational-needs>

Aplikācijas bērnu ar uzvedības traucējumiem attīstībai un integrācijai

Apps for Autism: Using Game Mechanics to Learn and Grow.
<https://www.gamification.co/2012/07/23/apps-for-autism-using-game-mechanics-to-learn-and-grow/>

Aplikācija sīkās motorikas un uzmanības attīstīšanai
<https://play.google.com/store/apps/details?id=se.appfamily.balloonpopfree>

Aplikācija koncentrēšanās un uzmanības noturēšanas attīstībai
<https://apps.apple.com/us/app/poly4u-3d-poly-sphere-puzzle/id1448154972>

VIDEO

Ģimenes brīvdienas plānošana ar bērniem ar īpašām vajadzībām <https://lv.traasgpu.com/gimenes-brivdienas-planosana-ar-berniem-ar-ipasam-vajadzibam/>

Sensorā integrācija - teorija un prakse, vingrinājumi bērniem, plusi un mīnusi
<https://lv.tierient.com/sensora-integracija-teorija-un-prakse-vingrinajumi-berniem-plusi-un-minusi/>

Multisensoro istabu noderība personām ar demenci
<https://www.slaugivita.com/news/195/119/Multisensoro-istabu-noderiba-personam-ar-demenci>

Sensorālas integrācijas terapija un autisms
<https://lv.approby.com/sensoralas-integracijas-terapija-un-autisms/>

Daudzfunkcionālais centrs "Solis Augšup"
<https://www.facebook.com/watch/?v=507173246671469>
<https://www.youtube.com/watch?v=Y9Bey4F9ENA> Video par bērnu autistu

NICU program The Brooks Family <https://www.fsnncc.org/fsnncc-videos>

Vecāku stāsti par darbu ar bērniem autistiem <https://raisingchildren.net.au/autism/therapies-services/therapies-interventions/finding-early-intervention-for-autism>

References

Ancāne, G., Meistere, L., Užāns, A., Vasiļevska, M., Rateniece, I., Sestule, I., Jansone, D. un Zīle, I. (2011). Rokasgrāmata skolotājiem, strādājošiem specializētajās iestādēs bērniem ar psihiskās veselības traucējumiem. Iegūts no <http://old.rezeknesnovads.lv/res/content2/33/33542113092431020.pdf>

- Ayres Theories of Autism and Sensory Integration Revisited: What Contemporary Neuroscience Has to Say. (Kilroy, Aziz-Zadeh & Cermak, 2019)
- Baumeister, R. F., Vohs, K. D. (2007). Self-Regulation, Ego Depletion, and Motivation. *Social and Personality Psychology Compass*, 1, 115-128.
- Bethere, D. u.c. (2013). Metodiskais materiāls pedagogiem darbam ar izglītojamiem, kuriem ir uzvedības traucējumi. Rīga: VISC. 11.lpp
- Bundy, Lane, & Marray (2002) *Sensory integration: Theory and practice*. FA Davis.
- Central Statistical Bureau of Latvia (2018) *Children in Latvia. COLLECTION OF STATISTICS*. Riga retrieved from: https://www.csb.gov.lv/sites/default/files/publication/2018-07/Nr%207%20Berni%20Latvija%202018%20%2818_00%29%20LV_EN.pdf
- Cognoa (2020). Leading the way for pediatric behavioral health. Pieejams: <https://cognoa.com/>
- Heatherton, T.F. (2011). Neuroscience of Self and Self-Regulation. *Annual Review of Psychology*. 62: 363–390
- Hill, L. H. (2001) My Child Has a Learning Disability. Now What? *Adult Learning*, 12, 24–25.
- Lundahl, B., Risser, H. J., & Lovejoy, C. (2006) A Meta-Analysis of Parent Training: Moderators and Follow-Up Effects. *Clinical Psychology Review*, 26, 86–104.
- Mash, E.J., Wolfe, D.A. (2012) *Abnormal Child Psychology*, Belmont, CA: Wadsworth Publishing.
- National Academies of Science, Engineering, and Medicine (NASEM). (2016). *Parenting matters: Supporting parents of children ages 0–8*. Retrieved from: <https://www.nap.edu/catalog/21868/parenting-matters-supporting-parents-of-children-ages0-8>
- National Collaborating Centre for Mental Health and Social Care Institute for Excellence. (2013). *Antisocial Behaviour and Conduct Disorders in Children and Young People: Recognition, Intervention and Management*. London: The British Psychological Society & The Royal College of Psychiatrists.
- Prensky, M. (2001). Digital Natives, Digital Immigrants. *On the Horizon*, N 5, Vol. 9, pp. 1– 6.
- Reio, T.G, Jr., & Fornes, S.L. (2011) Learning and Adaptation After Diagnosis: The Role of Parent Education. *New Directions For Adult And Continuing Education*, 132. Retrieved from Wiley Online Library (wileyonlinelibrary.com) • DOI: 10.1002/ace.431

Ieteikumi sociālajiem pedagogiem un sociālajiem darbiniekiem darbam ar bērniem ar īpašām vajadzībām un viņu vecākiem, gatavojoties ceļojumam

Darbs ar bērniem

1. Svarīgākais nosacījums, lai varētu izpildīt uzdevumus un sasniegt konkrētajai sadarbībai izvirzītos mērķus, ir emocionāla kontakta nodibināšana ar bērnu. Ļoti svarīgi ir emocionāls kontakts ar bērnu, nevis panākt viņa paklausību. Sociālais pedagogs vai sociālais darbinieks var būt vienīgais, kas bērnam izrādīs individuālu uzmanību un atbalstu, īpaši, ja bērns nāk no nelabvēlīgas ģimenes. Tā kā bērniem trūkst atbalsta, ieteicams ieplānot laiku individuālai pieņemšanai un nenosodošai sarunai ar bērnu, piemēram, no 30 minūtēm līdz 1 stundai reizi nedēļā par bērna aktuālajām tēmām, raizēm, problēmām. . Emocionālais kontakts attīstās pakāpeniski; dažos gadījumos ir jābūt pacietīgam, jo kontakta nodibināšana notiek ļoti lēni. Regulāri jāatrod laiks individuālai sarunai ar bērnu. Regularitāte vairo bērna pārliecību par pieaugušo.
2. Paskaidrojums un redzamība. Bērnam ir jādod iespēja saprast, kas viņam jādara. Bērnam ne vienmēr ir iespējams saprast, ko mēs sakām, piemēram: "Pasteidzies, pulkstenis daudz rāda!" vai "Pasteidzieties, mums beidzas laiks". Šādi izteicieni bērniem ar garīga rakstura traucējumiem vai autisma spektra traucējumiem nav saprotami, jo to nozīme ir daļēji abstrakta un šie izteicieni tiek lietoti dažādos diennakts laikos un dažādās situācijās. Dažreiz var palīdzēt papīra pulkstenis un konkrētas norādes par to, kad un kas notiks. Laba ideja ir izveidot vizuālu darbības plānu, izmantojot zīmējumus, attēlus, piktogrammas. Ja bērns prot lasīt, pie attēla ir arī kāds vārds vai īss teikums. Bērniem, kuri vēl nesaprot bildes, noder dažādi darbības simbolizējoši priekšmeti (piemēram, lego klucīši - laiks būvēšanai; zīmulis - laiks zīmēšanai u.c.). Tie ir sakārtoti auduma kabatās vai kastēs, vai piestiprināti pie līstes tādā secībā, kādā tie tiks turēti. Skolas vecuma bērniem var ieviest kontaktu burtņīcu vai dienasgrāmatu. Sākuma vienā pusē ir norādīts, kas jādara, un skolēns pakāpeniski nosvītro izpildītos uzdevumus. Atklāšanas saraksta otrā pusē ir norādīts, kas tiks darīts mājās (pēcpusdienā, vakarā) un skolēns izsvītros izpildītos uzdevumus.
3. Agresīva uzvedība un drošība. Bērna agresiju var izraisīt neskaidras un negaidītas pārmaiņas, pārmērīgas prasības, stress un nespēja paziņot citiem par savām vajadzībām. Agresijas uzliesmojumi ir veids, kā paust neapmierinātību ar apkārtējo izpratnes trūkumu. Dažkārt ir novēlota reakcija, kad agresijas uzliesmojuma cēlonis meklējams notikumos, kas notikuši sen (raksturīgi bērniem ar autisma spektra traucējumiem). Agresīva uzvedība var būt vērsta pret citiem vai pret sevi. Kad bērns uzvedas neatbilstoši, koncentrējieties uz to, ko bērns dara, nevis uz bērnu kā personību. Pieaugušais var mēģināt kliepēt bērna satraukumu, piemēram, ejot kopā ar viņu uz citu (viņam pazīstamu) istabu, sakot mierinošus vārdus, izmantojot klusu, mierīgu mūziku, piedāvājot kaut ko ēst vai dzert. Tas apstiprina, ka bērna trauksme ir saprasta vai palīdz bērnam nomierināties. Ir svarīgi, lai pieaugušie izrāda savu mīlestību pret bērnu, vienlaikus noraidot viņa agresiju un sliktu

uzvedību. Jāizvairās no izteicienu lietošanas, kas sākas ar "nedrīkst". Vārds "Nē" ir ļoti atbaidošs un mulsina to, kas jādara. Tā vietā pieaugušajam ir jāsniedz skaidras norādes par to, kā rīkoties, piemēram, "sēdi šeit", "runā klusāk" utt. Lai izvairītos no bailēm un agresijas, bērnam vienmēr jābūt iepriekš sagatavotam jebkurām izmaiņām, izmantojot skaidru vizuālo informāciju.

4. Sagatavošanās ceļojumam. Ne attālumš, ne brauciena ilgums nav noteicošais bērna uzvedībai ceļojuma laikā. Vissvarīgākais ir tas, kā ceļojums ir sagatavots iepriekš. Dažas dienas pirms ceļojuma bērns jā sagatavo un jā iepazīstina ar to, kā viss notiks. Sociālie pedagogi un sociālie darbinieki var palīdzēt vecākiem sagatavot bērnus braucienam. Pieaugušais ar bērnu var pārrunāt ceļojuma maršrutu, transportu, ko viņš brauks, kādas lietas bērns ņems līdz (mājdzīvnieki, drēbes, apavi). Stāstot vai atbildot uz jautājumiem par ceļojumu, bērns stiprina drošības sajūtu, darbības, kas būs jāveic, kļūst apzinātākas un saprotamākas. Var izveidot redzamu ceļojuma plānu, un tā dizains būs atkarīgs no bērna vecuma.

Darbs ar vecākiem

1. Vecākiem jāpalīdz iegūt plašu informāciju par bērna traucējumiem.
2. Informācija jāiegūst ne tikai par uzvedību, kas jāmaina, bet arī par pašu bērnu. Tas palīdzēs sastādīt precīzāku bērna uzvedības modeli, lai atrastu šādas uzvedības cēloņus un sekas.
3. Vecāki jā mudina sistemātiski pētīt, kā bērns pauž savu vajadzību kaut ko darīt (apsēsties blakus, pievērst uzmanību, dabūt ēdienu vai mantas utt.). Pētījumi palīdzētu saprast, ko bērns vēlas un kā šo vajadzību adekvāti apmierināt.
4. Vecāki jā mudina vērsties pie dažādiem speciālistiem (audiologiem, psihologiem, psihoterapeitiem, speciālās izglītības skolotājiem u.c.), lai kvalitatīvi palīdzētu bērnam.
5. Vecākiem jāpalīdz iekārtot istabu vai telpas daļu bērniem ar garīga rakstura traucējumiem vai autismu spektra traucējumiem, lai radītu bērnam drošības sajūtu. Savā istabā bērns var darīt to, kas viņam patīk. Ir skaidrs dienas plāns.
6. Jāpadziļina vecāku izpratne un prasmes sazināties ar bērnu, izvirzot adekvātas prasības, kas izteiktas īsi, nepārprotami un bez metaforām.
7. Jāpilnveido vecāku prasmes bērnu uzvedības veidošanā. Pirmais solis būtu vecāku spēja pārvaldīt stresu sev un bērnam. Noteikumu izstrāde un ieviešana ģimenē. Gan bērna, gan sevis sagatavošana pārmaiņām. Vizuālo instrukciju izveide. Vecākiem ir jāizstrādā savs uzvedības modelis, lai bērns to varētu redzēt un atdarināt. Ir svarīgi, lai pieaugušie iemācītos kontrolēt sevi, nevis kontrolēt bērnus.

References

Ancāne, G., Užāns, A. u.c. (2011). *Rokasgrāmata skolotājiem, strādājošiem specializētajās iestādēs bērniem ar psihiskās veselības traucējumiem*. Eiropas sociālais fonds
Bethere D., Līdaka A., Plostniece A., Ponomarjova J., Striguna S., (2013.) *Metodiskais materiāls pedagogiem darbam ar izglītojamiem, kuriem ir autisms*. Rīga: VISC

LU SIL: Tūbele S., Landra T., Šūmane I., Burčaka M., Laganovska E., Kušnere S., Vīgante R.
(2013) *Metodiskais materiāls pedagogiem darbam ar izglītojamiem ar jauktiem attīstības traucējumiem. Rokasgrāmata.* Rīga, VISC

Hejlskovs-Elvēns Bū, (2017) *Bez kliegzieniem, kodieniem un sitieniem.* Rīga, Velku biedrība

Novick Brett (2019) *Angry Child: What Parents, Schools, and Society Can Do.* Hardback, Rowman & Littlefield

Mental Health Surveillance Among Children -United States, 2005–2011 available at:http://www.cdc.gov/mmwr/preview/mmwrhtml/su6202a1.htm?s_cid=su6202a1_